

SİN 302 Tarihi Metinler

24.03.2015

Aqini 阿耆尼 (Karaşar)

A-qi-ni doğudan batıya 600 küsur *li*, güneyden kuzeye 400 *li*'dir. Başkentteki kale duvarlarının çevresi altı veya yedi *li*'dir. Dört taraftan dağlara yaslanır; yollar sarp ve savunması kolaydır. Birbiriyle kaynaşan çok sayıda ırmaktan tarlaları sulamak için su çekilir. Toprak kıvılcı darı, kış buğdayı, hünnap-kokulu hurma, üzüm, armut, erik ve çeşitli meyvelerin yetiştirilmesi için uygundur. Havası yumuşak ve ılıman, gelenek ve görenekleri [gereğince insanlar] doğru ve dürüstturler. Birkaç fark dışında yazı ve harfleri Hindistan'dan alınmıştır. İnce ipekli çok azdır, kıyafetleri pamuk ve yündendir. Saçları kısadır ve başlık takmazlar. Ticarete altın, gümüş ve küçük bakır paralar kullanırlar. Hükümdar ülkenin yerlisidir; cesurdur fakat siyasi planlamalarda yetersizdir. Ancak yine de zaferleriyle övünmeyi sever. Ülkenin genel yasa-hükümleri yoktur; kanunları da düzenli ve ciddiyetle [uygulanmamaktadır]. İki bin civarında rahiple **Küçük Araç'ın Sarvastivada Okulu**'na bağlı on küsur tapınak bulunur. **Sudralar**, öğretici, uygulama ve törenlerde Hindistan'ı izlerler. Bütün uygulayan ve öğrenenler sudraları orijinal metinlerden [okuyarak] tatbik ederler. **Kademeli öğretiye** bağlıdırlar ve sadece **üç saf yiyecek**le beslenirler. Kendilerini ibadet ve uygulamalara adayıp arınmak için gayret gösterirler.

Güneybatıya 200 *li* kadar ilerleyip, küçük bir dağ aşarak ve iki büyük nehir geçip, batıya Ping Chuan'dan¹ 700 *li* uzunluğunda bir vadiyi geçince Kuşa'ya varılır.

阿耆尼國 Ā-qí-ní guó Karaşar

阿耆尼國，東西六百餘里，南北四百餘里。國大都城周六七里。四面據山，道險易守。
Ā qí ní guó, dōngxī liùbǎi yú lǐ, nánběi sìbǎi yú lǐ. Guó dà dūchéng zhōu liùqī lǐ. Sìmiàn jù shān, dào xiǎn yì shǒu.

A-qi-ni doğudan batıya 600 küsur *li*, güneyden kuzeye 400 *li*'dir. Başkentteki kale duvarlarının çevresi altı veya yedi *li*'dir. Dört taraftan dağlara yaslanır; yollar sarp ve savunması kolaydır.

Sözcükler

餘 yú: küsur

大都 dà dū: başkent

據 jù: dayanmak, yaslanmak, -e göre.

險 xiǎn: tehlikeli, sarp

易 yì: kolay

守 shǒu: savunmak

¹ Gansu'nun merkezinde Baiying (Akgümüş) Bölgesindedir. 平川

泉流交帶，引水為田。土宜糜、黍、宿麥、香棗、蒲萄、梨、柰諸菓。氣序和暢，
Quánliú jiāo dài, yǐnshuǐ wéi tián. Tǔ yí méi, shǔ, sù mài, xiāng zǎo, pútáo, lí, nài zhū guǒ. Qìxù héchàng,

Birbiriyle kaynaşan çok sayıda ırmaktan tarlaları sulamak için su çekilir. Toprak kıvılcık darı, kış buğdayı, hünnap-kokulu hurma, üzüm, armut, erik ve çeşitli meyvelerin yetiştirilmesi için uygundur. Havası yumuşak ve ılıman(dır).

Sözcükler

泉流 quánliú: kaynak ve sular

交帶 jiāo dài: kesişmek, birbirine karışmak

引水 yǐnshuǐ: (kuyudan veya nehirden) su çekmek

田 tián: tarla

宜 yí: uygun

糜 méi: yulaf

黍 shǔ: darı

宿麥 sù mài:

香棗 xiāng zǎo: kokulu jujube/hünnapc

蒲萄 pútáo: üzüm

梨 lí: armut

柰 nài: yaban elması

氣序 qìxù: iklim deęişimleri

和暢 héchàng: uyumlu ve sıralıdır

風俗質直。文字取則印度，微有繒絹。服飾氈褐，斷髮無巾。

Fēngsú zhì zhí. Wénzì qǔzé yìndù, wēi yǒu zēng juàn. Fúshì zhān hè, duàn fà wú jīn.

Gelenek ve görenekleri [gereğince insanlar] doğru ve dürüstturler. Birkaç fark dışında yazı ve harfleri Hindistan'dan alınmıştır. İnce ipekli çok azdır, kıyafetleri pamuk ve yündendir. Saçları kısadır ve başlık takmazlar.

Sözcükler

風俗 fēngsú: adet, gelenek-görenek

質直 zhì zhí: doğru, dürüst

文字 wénzì: yazı ve abece

取則 qǔzé: ...-den alınmış

印度 Yìndù: Hindistan

微有 wēi yǒu: az miktarda mevcut

繒 zēng: ipek

絹 juàn: kaba ipekli dokuma

服飾 fúshì: giyim kuşam

氈 zhān: yün dokuma

褐 hè: keten

斷髮 duàn fà: kısa saç

巾 jīn: başlık

貨用金錢、銀錢、小銅錢。

Huò yòng jīnqián, yínqián, xiǎo tóngqián.

Ticarette altın, gümüş ve küçük bakır paralar kullanırlar.

貨 huò: emtia, alışveriş

用 yòng

金錢 jīnqián

銀錢 yínqián

銅錢 tóngqián

王，其國人也，勇而寡略，好自稱伐，國無綱紀，法不整肅。

Wáng, qí guó rén yě, yǒng ér guǎ lüè, hào zì chēng fá, guó wú gāngjì, fǎ bù zhěngsù.

Hükümdar ülkenin yerlisidir; cesurdur fakat siyasi planlamalarda yetersizdir ama zaferleriyle övünmeyi sever. Ülkenin genel yasa-hükümleri yoktur; kanunları da düzenli ve ciddiyetle [uygulanmamaktadır].

Sözcükler

其 qí:

勇 yǒng: yürekli

寡 guǎ: az, eksik, sığ

略 lüè: plan, strateji

好 hào4: sevmek, hoşlanmak

稱 chēng: dile getirmek, övünmek (?)

伐 fá: saldırmak, savaşçılık(?)

綱紀 gāngjì: temel ilke ve prensipler

整肅 zhěngsù

伽藍十餘所，僧徒二千餘人，習學小乘教說一切有部，經教律儀，
jiālán shí yú suǒ, sāngtú èrqiān yú rén, xí xué xiǎochéng jiào shuō yīqiè yǒu bù, jīng jiào lǜyí,

İki bin civarında rahiple Küçük Araç'ın Sarvastivada Okulu'na bağlı on küsur tapınak bulunur.
Sudralar, öğretisi, uygulama ve törenlerde-

伽藍 jiālán: tapınak
僧徒 sāngtú: budist rahip, keşiş, takipçi
小乘 xiǎochéng: küçük araç
說一切有部 shuō yīqiè yǒu bù
經教 jīng jiào: sudurlar (sudralar) ve öğretisi
律儀 lǜyí: ibadet ve uygulamalar

既遵印度，諸習學者，即其文而翫之。戒行律儀，潔清勤勵。
jì zūn yìndù, zhū xí xuézhě, jí qí wén ér wán zhī. Jiè xíng lǜyí, jié qīng qín lì.

-Hindistan'ı izlerler. Bütün uygulayan ve öğrenenler sudraları orijinal metinlerden [okuyarak] tatbik ederler.

Sözcükler

既 jì: de, ise
遵 zūn: takip edip tatbik etmek,
諸 zhū: hepsi, çeşitli
習學者 xí xuézhě: uygulayan ve öğrenenler
即 jí: dir.
其文 qí wén: o metin, orijinal metinler
翫 wán: oynamak, maharetli, mahir
戒行 jiè xíng: adanmışlıkla yerine getirmek
潔清 jié qīng: saf duru ve temiz(?)
勤勵 qín lì: gayret azim

然食雜三淨，滯於漸教矣。
Rán shí zá sān jìng, zhì yú jiàn jiào yǐ.

然食
雜三淨
滯於
漸教

從此西南行二百餘里，踰一小山，越二大河，西得平川，行七百餘里，至屈(居勿反)支國
Cóngcǐ xīnán xíng èrbǎi yú lǐ, yú yī xiǎoshān, yuè èr dàhé, xī dé píngchuān, xíng qībǎi yú lǐ, zhì Qūzhī guó
(jiù yuē qiū cí).

(舊曰龜茲)。

從此

踰

越

平川

至

屈支國

(舊曰龜茲)。

線上圖書館 -> 大唐西域記 -> 大唐西域記一

阿耨尼國東西六百餘里南北四百餘里國
大祿城周六七里四面據山道險易守泉流
交帶引水為田土宜糜黍宿麥香棗蒲萄梨
柰諸果氣序和暢風俗質直文字取則印度
微有增損服飾毼褐鉤髮無巾貨用金錢銀
錢小銅錢王其國人也勇而略好自稱伐國
無網紀法不整肅伽藍十餘所僧徒二十餘
人習學小乘教誡一切有部經教律儀既遵
印度諸習學者即其文而翫之或行律儀潔
清動勵然食雜三淨滯於漸教矣從此西而
行二百餘里踰一小山越二大河西得平川
行七百餘里至屈居勿反支國舊曰龜茲

Karaşar ve Diğer Çin Kaynakları

Karaşar Kenti, Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan Doğu Türkistan'da, yani Xinjiang Otonom Bölgesi'nden geçen Kuzey İpekyolu güzergâhı üzerindeki önemli merkezlerden biridir. Batı yönünde Tanrı Dağları arasından akan Yulduz Irmağı ile İli Irmağı Havzası'na, doğudaysa, Bosten Gölü ve ırmak havzasına hâkimdir. Burayla ilgili en erken kayıtların yer aldığı Han Tarihi'nin Batı Bölgeleri kısmında “Ülkenin merkezi Yuan-ju 員渠城 şehridir. Chang'an'a 7300 *li* uzaklıktadır. [Burada] 4000 hane, 32.100 kişi, 6000 asker [bulunur]... ..güneyden Wei-li'ye 100 *li* [uzaklıktadır]. Kuzeyden Wu-sunlara komşudur. Yakınındaki bir gölde bolca balık bulunur” denmektedir. (HS: 3918). Xuan Zang'ın eserinde geçen “A-qi-ni” adı, W.B. Hennings'e göre Argi/Arki ya da Arşi adlarının ses çevirimidir. (Henning 1938: 564–571). Fa Xian'ın seyahatnamesinde aynı yer “wu-yi 乌夷” adıyla kayıtlıdır.² Geng Shimin ve Zhang Guangda, dokuzuncu yüzyılda buranın Uygurca “Solmi” ya da “Sulmi” adıyla andığı görüşündedirler. (Geng; Zhang 1980: 147). Moğol döneminde de bu ad kullanılmaya devam etmiştir ve bu şehir 14. ve 15. yüzyıllardan sonra “Çalış” adıyla biline gelmiştir. (Ji 1995: 49). Eski Turfan'dan çıktuktan sonra ilk olarak eskiden Yan-qi olarak bilinen A-qi-ni'ye varılır.

Zhou Tarihi'nde Karaşar yöresine ayrılmış bir anlatı daha bulunmaktadır. Bu kaynakta Yan-qi Ülkesi başlığı altında yer alan bölüm, Xuan Zang'ın Batı Bölgeleri Kayıtları'ndan farklıdır.

“Yanqi Ülkesi Akdağlar'ın³ 70 *li* güneyindedir, doğudaki Chang'an'ın 5800 *li* uzağında yer alır, hükümdarının soy adı Long'dur. Bu, Önceki Liang [Hükümdarı] Zhang Gui'nin verdiği Longxi unvanından gelir. Yönetim kentinin çevresi iki *li*'dir. Bağlı kentler toplam dokuz tanedir. Ülke küçük, halkı fakirdir. Yerleşik düzen ve emirleri yoktur. Savaş aletleri [arasında] yay, kama, zırh ve mızrak bulunur. Evlilik [adetleri] Çin'e benzer. Ölülerini önce yakar sonra toprağa verirler. Yedi gün dolunca, [merasimde giyilen] kıyafetlerini⁴ atarlar. Erkekler süs olsun diye saçlarını keserler. Yazıları Bo-luo-men [yazısına] benzer. Gök Tanrı'ya taparlar [ve] Budist öğretiye inanırlar. İkinci ayın sekiziyle dördüncü ayın sekizinci gününü çok önemserler. O iki gün boyunca halkın tamamı Budist kıyafetlerini giyer, oruç tutar, [doğru] yolda yürümeye [gayret ederler]. İklimi soğuktur [ama] arazi ve tarlalar bereketlidir. Tahıllardan pirinç, darı, fasulye ve buğday yetişir. Hayvanları, deve, at, inek ve koyundur. İpekböceği yetiştirirler [ama] kumaş dokumazlar, [ham] ipek kullanırlar. Üzüm (ile şeftali?) şarabını severek içerler ve müziğe pek düşkünlüdürler. Güneyde sudan on kûsur *li* mesafede, balık,

² Diğer kaynaklarda da göze çarpan bir özellik “wu” iminin başka yazınlarda da kullanılmış olmasıdır. Bunların arasında wuqi 乌耆 wuchan 乌缠 adlarında görülen “wu” imi “Wusun” boy adında da geçmektedir. “Agni”nin anlamının “ateş” olduğunu düşünürsek, yerin adının Türkçe adının Yengi'yi karşılayabileceği akla geliyor. Kaşgar yöresindeki bir başka yerde de geçen bu ad “yangın-yengi” bağlamında akla yakın olabilir. Zira Karaşar adı da anlamsal olarak bu olasılığı destekler niteliktedir.

³ Batı Bölgeleri Haritaları'ndan aktarıldığı şekliyle Tongdian 191. Tomar Guizi Maddesi'nde; “Bai Shan'ın bir adı da A-jie-shan'dır 阿羯山” diyor. Akdağ'ın ses çevirimi olarak, jie = ket değişimi “A-ket-tag” bunu açık olarak destekliyor. Günümüz Çincesinde bulunmamakla birlikte, eski Çince'de sessiz ve sert sessizle biten heceler bulunmaktaydı; A-ket-dağ – Aktag – Akdağ. (Tong Dian, böl. 91) Bunun yanında Bizans elçisi Zemarkos'un İstemi Yabgu Kağan'ı gördüğü yerin adı da Yunanca “Akdağ” olarak gösteriliyor. (Golden 2013: 142).

⁴ Cenaze Kıyafet Adabı, ölünün akrabalarının yakınlıkları oranında farklı farklı elbiseler giymeleri. Çin'de belli bir düzene sahiptir.

tuzla ve sazlıklar çoktur. Baoding dördüncü yılında, hükümdarı elçi gönderip ünlü atlarından hediye etmişlerdir.”

Bu eserden yaklaşık yüz yıl önce kitaplaştırılan Wei Tarihi adlı eserde yöreye ilgili bir anlatı daha bulunmaktadır. Bazı farklar dışında bu anlatının ilk kısmı, Zhou Tarihi'nin resmi söylemiyle örtüşmektedir. Ek olarak Karaşar topraklarının merkezi ile bir hükümdarının adı da kayıtlıdır.

“Yan-qi Ülkesi Turfan'ın güneyindedir, başkenti Yuan Qu'dür ve Akdağlar'ın 70 li güneyinde yer alır. Han Dönemi'nde [de kayıtları olan] eski bir ülkedir. [Zhou Başkenti] Dai'dan 10200 li mesafededir. Hükümdarının soy adı Long (Ejderha)'dır. Adı ise Jiu-shi-bei-na'dır. [Bu kişi] aynı zamanda, Önceki Liang'dan Zhang Gui'nin⁵ mağlup ettiği Long-xi'nin neslindedir. Başkentnin çevresi iki li'dir ve ülkede toplam dokuz kent bulunur. Ülke küçük, halkı fakirdir. Yerleşik yasaları ve kanunları yoktur...”⁶ (WS: 2265)

Eserin devamında ele alınan, “savaş aletleri”, “evlilik”, “ölü gömme”, “kılık kıyafet”, “saç kesimi”, “yazı” ile “din ve inanç” gibi konulardaki ifadeler Zhou Tarihi'ndekilerle bire bir aynıdır.⁶ Zhou Tarihi ve Wei Tarihinde ortak olan “evlenme adetlerinin Çin ile benzer olduğu” ifadesi dikkat çekicidir. Aynı yerde, ölümlerini önce yakıp daha sonra gömdükleri kayıtlıdır. Yedi günlük yas merasiminden de söz edilmektedir. Ölü gömme adetlerinin “Türkler” bölümündeki ifadelerle benzerliği önemlidir. Her ne kadar evlenme usulleri Çin ile benzer gösterilse de, görüldüğü kadarıyla, Karaşar halkı, cenaze merasimleri ve yas alışkanlıklarıyla Türk kültür alanına bağlanırlar. Nitekim Budizm'e saygı duydukları bilgisinin yanında “Gök Tanrı”ya taptıkları kayıtlıdır.

¹ WEI SHU 2265 - 66 焉耆國，在車師南，都員渠城，白山南七十里，漢時舊國也。去代一萬二百里。其王姓龍，名鳩尸卑那，即前涼張軌所討龍熙之胤。所都城方二里，國內凡有九城。國小人貧，無綱紀法令。兵有弓刀甲稍。婚姻略同華夏。死亡者皆焚而後葬，其服制滿七日則除之。丈夫並翦髮以為首飾。文字與婆羅門同。俗事天神，並崇信佛法。尤重二月八日、四月八日，是日也，其國咸依釋教，齋戒行道焉。氣候寒，土田良沃，穀有稻粟菽麥，畜有駝馬。養蠶不以為絲，唯充綿績。俗尚葡萄酒，兼愛音樂。

南去海十餘里，有魚鹽蒲葦之饒。東去高昌九百里；西去龜茲九百里，皆沙磧；東南去瓜州二千二百里。

恃地多險，頗剽劫中國使。世祖怒之，詔成周公萬度歸討之，約齋輕糧，取食路次。度歸入焉耆東界，擊其邊守左回、尉犁二城拔之，進軍向員渠。鳩尸卑那以四五萬人出城守險以拒。度歸募壯勇，短兵直往衝，鳩尸卑那眾大潰，盡虜之，單騎走入山中。度歸進屠其城，四鄙諸戎皆降服。

⁵ Zhang Gui 张轨 (255-314) Anding bölgesinden Wu Soyundadır (乌氏). Batı Han Hanedanı zamanındaki Chang Shan Beyi Wang Zhang'ın neslinden geldiği kayıtlıdır. Zhang Gui, Jin Hanedanı zamanında Liang Zhou Çobanlığı 涼州牧 Önceki Han Dönemi Changshan Bei 常山王 Zhang Er'in 17. Nesilden torunu. Jin Hanedanı sırasında Önceki Liang Devleti'nin sıl kurucusudur. Zhang Shi 张寔 ve Zhang Mao 张茂 oğullarıdır. Zhang Gui 314 yılında öldüğünde Jin yönetimi Wu Gong (Savaşçı Bey) unvanını bağışlamıştı daha sonra torunu Zhang Zuo 张祚 zamanında Wu Wang 武王 (Savaşçı Hükümdar) olarak değiştirildi ve ata tapmağının adı “büyük ata 太祖” olarak anıldı.

⁶ “Doğuda Turfan'dan 900 li, batıda Kuça'dan 900 li mesafenin tamamı kumluk ve taşlıktır. Güneydoğuda Gua Zhou'nun 2200 li uzağındadır.” Cümlesinin ardından beşinci yüzyılın sonlarında Tabgaç yönetiminin bölgeye düzenlediği seferler anlatılmaktadır: “Yolları pek tehlikelidir, buradan geçen Çin elçilerinin çoğunun yağmalanmasına öfkelenen [Wei Hükümdarı] Shizu (Tou-ba Tao)'nın emriyle, Cheng Zhou Beyi Wan Dugui Yan-qi'nin üzerine yürümüştü. Hafif yiyecekler ayarlanmış, gıda maddeleri yolların sırasına göre yerleştirilmişti... (WS: 2266).

焉耆為國，斗絕一隅，不亂日久，獲其珍奇異玩殊方譎詭不識之物，橐駝馬牛雜畜巨萬。時世祖幸陰山北宮，度歸破焉耆露板至，世祖省訖，賜司徒崔浩書曰：「萬度歸以五千騎經萬餘里，拔焉耆三城，獲其珍奇異物及諸委積不可勝數。自古帝王雖云即序西戎，有如指注，不能控引也。朕今手把而有之，如何？」浩上書稱美，遂命度歸鎮撫其人。初鳩尸卑那走山中，猶覬城不拔，得還其國。既見盡為度歸所克，乃奔龜茲，龜茲以其壻，厚待之。